

Sygn. akt IV CSKP 62/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 września 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Marta Romańska

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa J. GmbH & Co. KG z siedzibą w P. w Niemczech, B. z o.o.
w W. i Przedsiębiorstwa Budowy Dróg i Mostów "E." sp. z o.o. w P.
przeciwko Z.M. i Z.Ś.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 29 września 2021 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego Z.Ś.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 12 grudnia 2018 r., sygn. akt V AGa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowie J. GmbH & Co. KG z siedzibą w P. w Niemczech, B. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W. i Przedsiębiorstwa Budowy Dróg i Mostów „E.” spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w P. wniosli o wydanie przeciwko pozwanym Z. M., Z. Ś. i P. S. nakazu zapłaty solidarnie na rzecz J. GmbH & Co. KG z siedzibą w P. w Niemczech kwotę 72 897,96 zł z ustawowymi odsetkami, na rzecz Przedsiębiorstwa Budowy Dróg i Mostów „E.” spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w P. kwotę 97 197,27 zł z ustawowymi odsetkami oraz na rzecz B. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W. kwotę 72 897,96 zł z ustawowymi odsetkami.

Sąd Okręgowy w T. wydał dnia 16 czerwca 2015 r. nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym, który uprawomocnił się wobec pozwanego P.S.

Pozostali pozwani wniosli sprzeciw od nakazu zapłaty. Podnieśli w nim zarzut potrącenia a także wniosli powództwo wzajemne przeciwko powodom o zapłatę solidarnie kwoty 1.448.002,09 złotych, którą ograniczyli do kwoty 724.001,50 z ustawowymi odsetkami od dnia 13 maj 2011 r. Pozew wzajemny został zwrócony zarządzeniem przewodniczącego z dnia 24 lutego 2016 r.

Sąd Okręgowy w T. wyrokiem z dnia 7 czerwca 2017 r. uwzględnił powództwo wobec Z.M. i Z. Ś.

Według ustaleń Sądu pierwszej instancji, powodowie w ramach konsorcjum z udziałem innych podmiotów zawarli dnia 30 sierpnia 2010 r. z konsorcjum z udziałem pozwanych oraz P. S. umowę o wykonanie robót i usług podwykonawczych przy budowie autostrady (...) T. – S. Strony tej umowy zawarły 31 marca 2011 r. porozumienie dotyczące sprzedaży betonu. Pozwani nie kwestionowali wierzytelności powodów dochodzonej pozwem z tytułu nabycia betonu broniąc się jedynie zarzutem potrącenia. W tych okolicznościach Sąd Okręgowy ocenił jedynie zarzut potrącenia wierzytelności w kwocie 1.690.996,09 zł, podniesiony przez pozwanych w sprzeciwie od nakazu zapłaty, z wierzytelnością powodów w łącznej kwocie 242 993,19 zł. Uznał, że pozwani nie złożyli skutecznie oświadczenia o potrąceniu, albowiem sprzeciw od nakazu zapłaty, w którym było zawarte oświadczenie o potrąceniu został doręczony pełnomocnikowi powodów który nie miał umocowania do przyjmowania oświadczeń materialnoprawnych w imieniu mocodawców, a ponadto oświadczył, że jego mocodawcy nie otrzymali

bezpośrednio sprzeciwu. Poza tym według Sądu, wierzytelność przedstawiona do potrącenia nie została prawidłowo sprecyzowana. Nie wynika bowiem z jaką dokładnie wierzytelnością pozwani potrącili wierzytelność dochodzoną pozwem głównym tj. z wierzytelnością w jakiej wysokości i z jakiego konkretnie tytułu. Podali jedynie ogólnikowo, że dokonują potrącenia dochodzonej pozwem głównym wierzytelności z należnością dochodzoną pozwem wzajemnym.

Sąd uznał, że skoro pozwani nie złożyli skutecznie oświadczenia o potrąceniu, nie było podstaw aby badać istnienie wierzytelności zgłoszonej przez pozwanych do potrącenia i prowadzić postępowanie dowodowe w kierunku istnienia i wysokości tej wierzytelności.

Wyrok Sądu pierwszej instancji zaskarżył w całości pozwany Z. Ś.

Wyrokiem z dnia 12 grudnia 2018 r., Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację, dzieląc stanowisko Sądu pierwszej instancji, że pełnomocnik procesowy strony powodowej nie miał umocowania do przyjmowania oświadczeń woli o potrąceniu, ponadto zarzut potrącenia nie został sprecyzowany w zakresie jakich wierzytelności pozwany dokonał potrącenia.

Skargę kasacyjną od wyroku sądu drugiej instancji wniósł pozwany Z.Ś., zarzucając naruszenie prawa materialnego: art. 499 k.c. w zw. z art. 61 § 1 k.c. przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że skierowanie oświadczenia o potrąceniu pełnomocnikowi strony z góry wyłącza możliwość jego dojścia bezpośrednio do strony i zapoznania się z jego treścią, podczas gdy okoliczność tę należy aktualizować w konkretnej sprawie, na podstawie całokształtu materiału dowodowego; oraz art. 498 § 1 i 2 k.c. przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że wierzytelność przedstawiona do potrącenia musi być precyzyjnie zindywidualizowana, podczas gdy zakres przedmiotowy potrącenia wierzytelności może być określony w sposób dowolny, byleby możliwe było ustalenie, które wierzytelności, w jakiej wysokości i z jakiego tytułu mają ulec umorzeniu.

Skarżący zarzucił ponadto naruszenie przepisów prawa procesowego, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy: art. 378 § 1 k.p.c. poprzez nierozpoznanie podniesionego w apelacji zarzutu naruszenia art. 499 k.c. w zw. z art. 60 k.c. i art. 61 § 1 k.c. i nierozważenie wpływu oświadczeń zawartych w treści pism procesowych powodów na ustalenie przesłanki dojścia oświadczenia

o potrąceniu do strony powodowej, a w konsekwencji możliwości zapoznania się powodów z jego treścią.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota podniesionego w skardze kasacyjnej pierwszego zagadnienia w ramach prawa materialnego sprowadza się do rozstrzygnięcia, czy doręczenie pełnomocnikowi procesowemu pisma procesowego, w którym strona przeciwna składa oświadczenie o potrąceniu wierzytelności (art. 499 k.c.) wyłącza w świetle art. 61 zd. 1 k.c. skuteczne złożenie oświadczenia woli wobec mocodawcy będącego dłużnikiem zgłoszonej do potrącenia wierzytelności. Sąd drugiej instancji dopuścił wprawdzie taką możliwość, ale nie podjął się bliższej analizy pism procesowych składanych w toku postępowania, które w opinii skarżącego wskazywały, że powodowie zapoznali się z oświadczeniem o potrąceniu.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie ma sporu co do tego, że ustawowa treść pełnomocnictwa procesowego określona w art. 91 k.p.c. daje upoważnienie do podejmowania decyzji i czynności o charakterze procesowym, nie obejmuje natomiast umocowania do ingerencji w materialnoprawne stosunki mocodawcy. Pełnomocnictwo takie nie uprawnia pełnomocnika do złożenia w imieniu mocodawcy materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu, chyba że jego zakres został rozszerzony (także w sposób dorozumiany), jak również nie uprawnia do przyjęcia w imieniu mocodawcy materialnoprawnych oświadczeń kształtujących (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1997 r., III CZP 39/97, OSNC z 1997 r. Nr 12, poz. 191 i wyroki z dnia 20 października 2004 r., I CK 204/04, OSNC z 2005 r. Nr 10, poz. 176, z dnia 4 lutego 2004 r., I CK 181/03, z dnia 12 października 2007 r., V CSK 171/07, z dnia 7 marca 2013 r., II CSK 476/12, niepubl.).

Oświadczenie o potrąceniu złożone w toku postępowania toczącego się z powództwa wierzyciela wzajemnego podlega ogólnym zasadom co do sposobu i chwili złożenia określonym w art. 60 i 61 k.c. Musi zatem ujawniać wolę potrącenia wierzytelności w sposób dostateczny, a złożone jest z chwilą, gdy doszło do dłużnika wzajemnego w taki sposób, że mógł się zapoznać z jego treścią. Dla skuteczności złożenia oświadczenia, nie jest niezbędne aby adresat zapoznał

się z jego treścią, lecz wystarczające jest to, że miał taką możliwość (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 2012 r., II CSK 655/11 (nie publ.).

Podjmując kwestię, czy doręczenie pełnomocnikowi pisma procesowego zawierającego oświadczenie strony przeciwnej o potrąceniu jest równoznaczne z dojściem tego oświadczenia do strony w rozumieniu art. 61 zd. 1 k.c., Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 stycznia 2016 r., (II CSK 862/14, niepubl.) wskazał, że doręczenia pism procesowych w toku procesu dokonywane są według przepisów kodeksu postępowania cywilnego, które regulują sposób doręczenia i jego procesowe skutki w aspekcie skuteczności czynności procesowych, a więc mają znaczenie wyłącznie procesowe i nie rozciągają się na materialnoprawne skutki doręczenia oświadczeń woli zamieszczonych w tych pismach. Stąd o ile zgłoszenie zarzutu potrącenia w piśmie procesowym podlega tym regulacjom, o tyle złożenie oświadczenia o potrąceniu należy oceniać w świetle art. 61 zd. 1 k.c.

Sąd Najwyższy podkreślił, że skuteczne, w świetle przepisów postępowania cywilnego, doręczenie w konkretnej dacie pełnomocnikowi pisma procesowego zawierającego oświadczenie o potrąceniu wywiera wprawdzie skutek w stosunku do mocodawcy w zakresie doręczenia tego pisma, ale nie może być równoznaczne z dojściem oświadczenia do mocodawcy, jako adresata oświadczenia woli, w tej dacie. Doręczenie pisma procesowego pełnomocnikowi tworzy fikcję prawną doręczenia tego pisma mocodawcy, ale art. 61 k.c., określając chwilę dojścia treści oświadczenia woli do wiadomości adresata przyjął teorię doręczenia oświadczenia. W sytuacji, gdy chwila doręczenia pisma procesowego nie pokrywa się z chwilą dojścia do adresata oświadczenia woli, doręczenie pisma procesowego może być jedynie początkiem dowodu, zgodnie z obowiązkiem spoczywającym na składającym oświadczenie o potrąceniu (art. 6 k.c.). Dojście oświadczenia do adresata oznacza bowiem, że albo zapoznał się z treścią tego oświadczenia, albo było to możliwe, ale z własnej woli adresat się uchylił od zapoznania z oświadczeniem. Należy mieć na uwadze, że z jednej strony charakter wewnętrznego stosunku pełnomocnictwa pomiędzy pełnomocnikiem a mocodawcą zdaje się wykluczać nie informowanie mocodawcy o przebiegu procesu, w tym o treści pism procesowych, lecz z drugiej strony nie można też wykluczyć, że z przyczyn od mocodawcy niezależnych nie może uczestniczyć w postępowaniu

lub w tym jego etapie, w którym zostaje złożone oświadczenie woli przez stronę przeciwną, w taki sposób, by możliwe było zapoznanie się z jego treścią. Ustalenie tych okoliczności jest kwestią stanu faktycznego i w razie zakwestionowania dojścia oświadczenia do adresata wymaga analizy konkretnych okoliczności faktycznych.

Podzielając stanowisko, jakie zajął Sąd Najwyższy w wymienionym wyroku, na gruncie rozpoznawanej skargi kasacyjnej należy zgodzić się z wnoszącym skargę kasacyjną, iż Sąd drugiej instancji naruszył art. 378 § 1 k.p.c. przez wykluczenie w oparciu o ogólną konstatację skutku przewidzianego w art. 61 § 1 k.c. bez próby jego zweryfikowania na podstawie kolejnych pism procesowych strony powodowej odnoszących się wprost do wierzytelności zgłoszonych do potrącenia. W ten sposób Sąd Okręgowy nie rozpoznał w wystarczająco wnikliwy sposób podniesionego w apelacji zarzutu naruszenia art. 498 § 1 k.c. i art. 499 k.c., a przez to nie zbadał, czy wierzytelność pozwanego została skutecznie przedstawiona do potrącenia w związku ze złożeniem oświadczenia o potrąceniu pełnomocnikowi procesowemu powódki a nie jej samej. Kwestia, czy oświadczenie o potrąceniu dotarło do dłużnika wierzytelności zgłoszonej do potrącenia w taki sposób, że mógł on zapoznać się z jego treścią to sfera faktów, które powinien udowodnić składający oświadczenie o potrąceniu, przy czym nie można zapominać, że w braku bezpośrednich środków dowodowych orzeczenie sądu może być oparte na domniemaniu faktycznym, o którym mowa w art. 231 k.p.c. (zob. niepubl. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 2015 r., I UK 209/14 oraz z dnia 5 grudnia 2007 r., II PK 103/07).

Słusznie też zarzuca się w skardze kasacyjnej przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, iż oświadczenie woli o potrąceniu nie odniosło skutku wobec braku precyzyjnego zidentyfikowania potrącannej wierzytelności a także wobec braku wskazania, kiedy powstały potrącane wierzytelności.

Zważywszy na doniosłe skutki materialnoprawne (umorzenie wierzytelności wzajemnej) oraz prawnoprocesowe (litispendencja i res iudicata) potrącenia oświadczenie w tym zakresie powinno być dostatecznie wyraźne, przy czym dokonujący potrącenia zobowiązany jest wskazać kwotowo swoją wierzytelność (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 lutego 2000 r., II CKN 730/98, niepubl.). Wobec możliwości przeciwstawiania do potrącenia jednocześnie kilku

wierzytelności pojawia się zagadnienie wyraźnego oznaczenia, które z kilku wierzytelności zostały przeciwstawione do potrącenia.

Bez względu na podnoszone przez Sąd Najwyższy w związku z koniecznością indywidualizacji wierzytelności zgłaszanych do potrącenia możliwości zastosowania znajdzie art. 451 k.c., poprzez odesłanie zawarte w art. 503 k.c. (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2013 r. III CZP 106/12, nie publ., wyrok z dnia 8 czerwca 2017 r., V CSK 585/16, niepubl.) należy przede wszystkim rozważyć, czy rzeczywiście w przedmiotowej sprawie nie zostały spełnione wymagania indywidualizacji wierzytelności zgłoszonej do potrącenia.

Z poczynionych w pierwszej instancji ustaleń przyjętych za własne przez Sąd Apelacyjny wynika, że „... pozwani sprecyzowali, że na dochodzone pozwem wzajemnym roszczenie w łącznej wysokości 1.448.002,09 złotych składa się kwota 1.690.996,09 z tytułu kosztów realizacji robót poniesionych przez pozwanych do dnia 12 maja 2011 r. w tym także kwota 302.725,41 złotych z tytułu niezapłaconego wynagrodzenia za prace wykonane w okresie od 18 marca 2011 r. do 12 maja 2011 r. pomniejszona o kwotę 242.994,00 dochodzoną pozwem głównym (w związku z podniesionym przez pozwanych zarzutem potrącenia).”

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 grudnia 2011 r. (sygn. akt IV CSK 488/11, niepubl.) podtrzymując pogląd o konieczności konkretyzacji rodzaju i wysokości obu wierzytelności objętych potrąceniem podkreślił, że wymagania tego nie można jednak absolutyzować. Nie ma przeszkód, aby uznać za skuteczne oświadczenie o potrąceniu niezawierające wyraźnego wskazania wzajemnej wierzytelności i jej wysokości, jeżeli z okoliczności towarzyszących złożeniu temu oświadczeniu, np. wcześniejszej korespondencji między wierzycielem i dłużnikiem, jednoznacznie wynika, jakiej wierzytelności wzajemnej oświadczenie to dotyczy.

W związku z tym trzeba uwzględnić, iż z przytoczonego ustalonego stanowiska pozwanych zgłoszona przez nich do potrącenia z wierzytelnością powodów w wysokości 242.994,00 złotych wierzytelność w tej samej kwocie, to część ich wynagrodzenia w łącznej kwocie 302.725,41 złotych za prace wykonane w okresie od 18 marca 2011 r. do 12 maja 2011 r. Potwierdza to odliczenie od łącznych kosztów realizacji robót wyliczonych przez pozwanych w wysokości 1.690.996,09 złotych części wynagrodzenia za prace w kwocie 302.725,41 złotych

odpowiadającej wierzytelności dochodzonej pozwem czyli kwoty 242.994,00 złotych (1.690.996,09 – 242.994,00 = 1.448.009, złotych). Pomimo ograniczenia powództwa wzajemnego a dalej pomimo jego zwrotu zarządzeniem przewodniczącego z dnia 24 lutego 2016 r., w dalszym ciągu pozostawała aktualna konkretyzacja wierzytelności zgłoszonej do potrącenia z wierzytelnością powodów.

Z tych przyczyn uwzględniając skargę kasacyjną Sąd Najwyższy na podstawie art. 398 ¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...), do którego wnieśli apelację współpozwanicy Z M i Z Ś.